

Procesele online. Tendințe internaționale și experimente naționale
Online legal hearings. International and national trends
Procédures judiciaires en ligne. Tendances internationales et expériences nationales

Avocat stagiar Ene Ana – Maria

Rezumat

Cu toții asistăm la complexe schimbări pe care le-a adus pandemia de COVID – 19. Printre aceste schimbări putem menționa și deplina conștientizare a importanței și beneficiilor pe care le aduce digitalizarea.

În contextul în care, în ultimele luni, teledunca a devenit regula de prestare a numeroase activități, ne gândim la faptul că și pentru înfăptuirea justiției este important să beneficiem de o variantă digitală, un cadru care să permită cetățenilor să își deducă drepturile judecătii sau prin care statul să își exercite forța coercitivă.

În timpul pandemiei și chiar ulterior sfârșitului acesteia, procesele desfășurate în sistem de videoconferință oferă numeroase beneficii atât pentru sistemul judiciar, cât și pentru justițiabili. Astfel, este momentul să conștientizăm faptul că instanțele virtuale au capacitatea de a eficientiza modul de desfășurare a procedurilor legale.

Este important să remarcăm faptul că deja ne bucurăm de o minimă experiență având în vedere faptul că în perioada stării de urgență, la nivelul Tribunalului București, a fost posibilă judecarea anumitor cauze în sistem de videoconferință.

Pentru a concluziona, ținând cont de faptul că „*Singurul lucru constant în viață este schimbarea*” (François de La Rochefoucauld), este momentul ca și sistemul judiciar să cunoască o reformă prin reglementarea și implementarea unor norme în vederea desfășurării proceselor de judecată prin videoconferință.

We are all witnessing the complex changes brought by the COVID – 19 pandemic. Among all these changes, we can mention the full awareness of the importance and benefits that digitalization brings.

In the context in which, in recent months, the teleworking has become rule for many activities, we think about the fact that even for justice it is important to benefit from a digital version, a framework that allows citizens to win their rights in courts or by the state to use its coercive power.

During the pandemic and even after its end, videoconferencing trials offer many benefits to both the judiciary and the litigants. Thereby, we need to realize that virtual courts have the ability to streamline the conduct of legal proceedings.

To conclude, given that „*The only constant thing in life is change*” (François de La Rochefoucauld), it is the time for the judiciary system to benefit from a reform, by regulating and implementing rules in order to conduct trials by videoconference.

În prezent, în contextul pandemiei COVID – 19, jurisdicțiile naționale se confruntă cu provocări extraordinare în efectuarea actului de justiție. Instanțele au obligația de a respecta măsurile de restricție și de distanțare socială, asigurând în același timp dreptul la un proces echitabil. Drept urmare, în multe sisteme de drept s-au luat măsuri adecvate în vederea utilizării instrumentelor online pentru desfășurarea ședințelor de judecată.

Având în vedere nevoile actuale ale societății, justiția la distanță reprezintă un deziderat important. În timpul pandemiei și chiar ulterior sfârșitului acesteia, procesele desfășurate în sistem de videoconferință oferă numeroase beneficii atât pentru sistemul judiciar, cât și pentru justițiabili.

De asemenea, este important a fi luat în calcul și contextul economic generat de această criză sanitară care a creat premisele unei creșteri substanțiale a numărului litigiilor. În această situație, în care planează sentimentul de incertitudine cu privire la eventuale restricții sau măsuri de distanțare socială, este important să existe instrumente eficiente care să garanteze accesul la justiție.

La momentul actual, videoconferința reprezintă un instrument deja testat în vederea desfășurării proceselor online. Mai mult decât atât, practica ultimilor ani a dovedit eficiența utilizării videoconferinței pentru audierea inculpaților aflați în locul de detenție, a martorilor vulnerabili sau în scopul facilitării desfășurării unor proceduri transfrontaliere.

Capitolul I. Tendințele internaționale în materia desfășurării proceselor online

Instanțele virtuale au capacitatea de a eficientiza modul de desfășurare a procedurilor legale. Acestea reprezintă o soluție pentru diminuarea timpului de așteptare în vederea comunicării actelor de procedură sau prin evitarea timpului de așteptare de la instanțe.

Desigur, nicăieri în lume justiția la distanță nu a înlocuit sistemul clasic, însă acest tip de justiție reprezintă o alternativă care vine în sprijinirea procedurilor clasice.

De asemenea, pentru ca acest instrument să își dovedească eficiența, este necesară și adaptarea legislației, în vederea asigurării unui cadru legal în care procesele să se poată desfășura prin videoconferință.

Utilizarea pentru prima dată a videoconferinței de către Curtea Europeană a Drepturilor Omului

La data de 10 iunie 2020 a avut loc, pentru prima oară în istoria acestei instituții, o audiere prin intermediul videoconferinței în fața Curții Europene a Drepturilor Omului. Acest fapt a fost generat de restricțiile cauzate de criza globală de sănătate și de necesitatea de a se asigura celeritatea desfășurării procedurii.

Această audiere, desfășurată fără prezența fizică, a avut loc în cauza M.A. împotriva Danemarcei. Curtea Europeană a Drepturilor Omului a publicat pe pagina de internet faptul că toate audierile vor fi efectuate prin videoconferință, întrucât prezența fizică în clădirea instituției nu este permisă publicului, fără a preciza momentul de la care audierile vor fi reluate în varianta clasică.

În sprijinul asigurării publicității, CEDO a anunțat faptul că audierile sunt înregistrate în întregime și vor putea fi consultate pe site-ul Curții, a doua zi după desfășurarea audierii.

Desfășurarea proceselor online în Statele Unite ale Americii

Pandemia COVID – 19 a găsit Statele Unite deja pregătite pentru a face față provocărilor și a implementa cu succes justiția virtuală. Acestea aveau deja achiziționate numeroase licențe care să le permită accesul la instrumente de comunicare la distanță în vederea desfășurării proceselor online.

Potrivit statisticilor, având în vedere volumul din ce în ce mai mare al proceselor urgente deduse soluționării Curții specializate în Dreptul Familiei din New York, această instanță și-a mărit numărul „sălilor virtuale de judecată” de la trei la cinci.

Desigur, tranziția spre Zoom ca platformă principală a curților americane nu a fost lipsită de dificultăți. Platforma Zoom continuă să se îmbunătățească pentru a face față vulnerabilităților de transparență și pentru a preîntâmpina cu succes atacurile cibernetice.

Pentru a sprijini acest demers și pentru sporirea mijloacelor de protecție a proceselor desfășurate prin videoconferință, la începutul lunii aprilie, „zoombombing”¹ – ul a devenit o infracțiune federală, care poate duce la pedeapsa cu închisoarea.

Capitolul al II-lea. Experimente naționale privind desfășurarea proceselor online

Anul 2020 reprezintă, printre altele, momentul în care s-a conștientizat cu adevărat importanța utilizării tehnologiei informației și a comunicațiilor. Prin digitalizare și informatizare, actuala guvernare dorește să reconstruiască încrederea în instituțiile statului.

Nici justiția nu face excepție de la tendința de digitalizare. Se impune ca și în acest domeniu să fie urmărită și adaptată evoluția tehnologică a societății, inclusiv schimbările ivite în administrația publică, schimbări ce presupun comunicarea electronică, arhivarea digitală a documentelor sau utilizarea semnăturilor digitale.

Primii pași spre mutarea proceselor în mediul online

În perioada stării de urgență, la nivelul Tribunalului București s-a avizat desfășurarea anumitor cauze în sistem videoconferință.² Astfel, pe perioada stării de urgență a fost posibilă judecarea unor procese prin videoconferință.

Reprezentanții Tribunalului București și ai Baroului București au oferit, prin intermediul unei videoconferințe transmise live, explicații practice privind ședințele de judecată online la Tribunalul București.

Astfel, au fost relevate condițiile pentru desfășurarea unui astfel de proces, anume: acordul deopotrivă al părților și al judecătorului pentru desfășurarea ședinței prin

¹ "'Zoombombing' is a federal offense that could (...) - The Verge." <https://www.theverge.com/2020/4/3/21207260/zoombombing-crime-zoom-video-conference-hacking-pran-ks-doj-fbi>.

² Hotărârea Colegiului de Conducere al Tribunalului București nr. 11 de la data de 09.04.2020.

videoconferință, citarea în vederea participării la videoconferință, stabilirea ordinii proceselor programate pentru videoconferință.

S-au oferit detalii cu privire la procedura de citare prin intermediul dispozitivelor ce folosesc tehnologia informației și a comunicațiilor, procedură care se bucură încă de dinaintea stării de urgență de o reglementare legală³. În acest sens, grefierul va lua legătura cu avocații prin e-mail sau telefonic, întocmind o rezoluție, prin care se stabilește termenul de judecată, incluzând data și ora la care va avea loc videoconferința.

Ulterior stabilirii termenului de judecată, pot apărea întrebări, precum: Ce se întâmplă dacă primul proces de pe ordinea de zi nu se sfârșește în intervalul stabilit? Ca și în cazul ședințelor de judecată clasice, se apelează la bunăvoința părților, considerând că avocatului îi este mai convenabil să aștepte începerea judecării în confortul propriului birou, decât pe holurile instanțelor de judecată.

În ceea ce privește procesul civil, incluzând cauzele de drept comercial, lucrurile sunt destul de clare, întrucât pe perioada stării de urgență, astfel de cauze s-au judecat prin videoconferință.

Altfel stau lucrurile în cazul procesului penal, despre care reprezentanții avocaților au fost de părere că pot exista rezerve cu privire la o apărare perfectă. Avocații se pot confrunta cu situații în care una dintre părți să refuze să participe la judecată prin videoconferință, în acest caz fiind necesară prezentarea în sala de judecată. Este foarte importantă responsabilitatea părților și garanția că acestea acționează cu bună-credință.

Desigur că este posibil ca părțile să întâmpine diverse dificultăți, spre exemplu o slabă conexiune la internet sau chiar întreruperea curentului electric. Și în acest caz, bunăvoința va rezolva aceste impedimente; se va relua ședința de judecată de la dezbaterile ținute la momentul întreruperii, iar în cazul în care problema necesită un timp îndelungat pentru a fi remediată, se va amâna cauza, pentru motive justificate.

Chiar dacă se poate abuza de o asemenea întrerupere, trebuie să fim conștienți că și în sala de judecată se poate încerca amânarea cu rea-credință, iar acest aspect nu este unul determinant pentru a exclude judecarea proceselor prin videoconferință.

³ Dispozițiile art. 6 C.proc.civ. prevăd: „Comunicarea citațiilor și a altor acte de procedură se poate face de grefa instanței și prin telefax, poștă electronică sau prin alte mijloace ce asigură transmiterea textului actual și confirmarea primirii acestuia, dacă partea a indicat instanței datele corespunzătoare în acest scop. Comunicarea actelor de procedură va fi însoțită de semnătura electronică extinsă a instanței care va înlocui ștampila instanței și semnătura grefierului de ședință din mențiunile obligatorii ale citației. Fiecare instanță va avea o singură semnătură electronică extinsă pentru citații și acte de procedură.”

Respectarea principiilor ce guvernează procesul civil în cadrul ședințelor de judecată online

Este bine cunoscut faptul că principiile fundamentale reprezintă pilonii care stau la baza procesului civil, dirijând desfășurarea întregului proces. Printre aceste principii, în mod nelimitativ, putem aminti: dreptul la un proces echitabil în termen optim și previzibil, principiul legalității, principiul bunei-credințe, principiul dreptului la apărare, principiul oralității, al nemijlocirii și al publicității.

Pentru ca digitalizarea justiției să fie realizată în mod eficient și, pe cale de consecință, pentru ca desfășurarea anumitor procese în sistem de videoconferință să fie posibilă, este necesar să se creeze un cadru normativ care să asigure respectarea principiilor procesului civil și în cazul desfășurării acestuia în mediul online.

1. Dreptul la un proces echitabil în termen optim și previzibil⁴

Prin introducerea posibilității judecării anumitor procese prin videoconferință, s-ar putea realiza eficientizarea ședințelor de judecată. Mai mult decât atât, datorită realizării procedurii de citare prin mijloace electronice, se pot stabili termene mai scurte, diminuându-se considerabil perioada de așteptare în vederea comunicării actelor de judecată.

Prin degrevarea mai rapidă a instanțelor de judecată, mai mulți justițiabili pot avea acces la judecarea cauzelor lor, iar cei care își deduc drepturile spre soluționare pe calea judecării, pot obține soluții în termene mai scurte. Aceasta ar reprezenta încă o garanție a liberului acces la justiție.

Această componentă a dreptului la un proces echitabil aduce în prim-plan imperativul soluționării cu celeritate a proceselor, aceasta fiind de altfel o linie directoare a legislației procesual civile. Consider că această componentă a celerității poate fi realizată mult mai ușor, tocmai datorită modalității de desfășurare a procesului, respectiv în mediul online, prin videoconferință.

⁴ A se vedea dispozițiile art. 6 Cod procedură civilă.

2. Principiul legalității

Potrivit acestui principiu, persoanele chemate să participe la procedurile judiciare au obligația de a respecta legea, iar judecătorului îi revine misiunea de a se supune numai legii, de a veghea la respectarea acesteia de către justițiabili și de a aplica sancțiuni în cazul în care acest principiu este încălcat.

În vederea garantării acestui principiu în cadrul ședințelor de judecată online, este necesar ca mai întâi să existe un cadru normativ reglementat. Astfel, o detaliere a normelor legale, a formalităților administrative sau a instrumentelor tehnice necesare pentru desfășurarea ședințelor de judecată prin videoconferință ar putea fi reglementată, la nivel general, prin completarea dispozițiilor prevăzute de Legea nr. 304/2004 privind organizarea judiciară, și, eventual, la nivelul instanțelor, prin Regulamentele de ordine interioară.

Desigur, pentru asigurarea unui cadru legislativ stabil, în situația practicării în mod uzual a ședințelor de judecată online, ar fi necesară reglementarea acestor aspecte în Codul de procedură civilă.

3. Principiul oralității

Oralitatea⁵, imperativ inerent desfășurării procesului civil, implică dreptul părților de a-și susține verbal pretențiile, de a da explicații, de a dezbate orice chestiune de drept și de fapt dedusă judecății.

Fără a suscita prea multe discuții, consider faptul că videoconferința garantează acest principiu, prin transmiterea audio – video în timp real, asigurând fiecărei părți posibilitatea de a-și susține cauza. Chiar și prin intermediul mijloacelor folosind tehnologia informațiilor, părțile își pot susține discursul, nuanțându-l prin gesticulație și mimică, fără a mai fi necesară prezența fizică în sala de judecată.

Pe de altă parte, acest principiu trebuie corelat cu cel al solemnității ședinței de judecată⁶, „poliția ședinței” fiind asigurată, și în mediul online, de către președintele completului de judecată.

⁵ A se vedea dispozițiile art. 15 Cod procedură civilă.

⁶ A se vedea dispozițiile art. 23 Cod procedură civilă.

4. Principiul nemijlocirii

În esență, principiul nemijlocirii⁷ presupune ca instanța care judecă procesul să administreze, nemijlocit, toate probele, în afară de cazurile în care legea dispune altfel.

In concreto, instanței care judecă procesul îi revine și atribuția de a administra probele. În acest caz, depinde foarte mult de proba care se administrează (ex: proba cu înscrisuri, proba cu martori, interogatoriul), însă practica instanțelor internaționale dovedește faptul că este posibilă și, de multe ori chiar dezirabilă, audierea martorilor prin videoconferință. De asemenea, și interogatoriul poate fi administrat, cu succes, în sistem de videoconferință.

Este adevărat faptul că nu toate persoanele supuse procedurilor judiciare au acces la dispozitive care să le permită participarea la procesul online, însă în cazurile în care acest lucru este posibil, o astfel de desfășurare a procesului civil poate aduce numeroase beneficii, precum: scurtarea duratei soluționării cauzei deduse judecății, reducerea costurilor administrative sau a costurilor privind deplasarea, asigurarea distanțării sociale.

5. Principiul publicității

Principiul publicității⁸ cuprinde două componente: pe de o parte, caracterul public al dezbaterilor, iar pe de altă parte, publicitatea pronunțării hotărârilor.

Cu toate acestea, este important ca procesele online să se realizeze prin intermediul unui sistem sau a unei platforme perfect securizate. Este de dorit ca acest sistem securizat să fie rezervat doar justiției și să nu se apeleze la platforme utilizate la scară largă. Acest lucru ar fi posibil, la nivel național, prin perfecționarea sistemului ECRIS.

ECRIS reprezintă un sistem informatic, cu aplicabilitate națională, ce permite gestiunea informatică a dosarelor, documentelor și a tuturor informațiilor legate de cazurile deduse judecății. De la începutul implementării acestui sistem, din anul 2003 și până în prezent, acesta a trecut prin diverse etape de tranziție, lucrându-se în permanență la îmbunătățirea acestui sistem informatic.

⁷ A se vedea dispozițiile art. 16 Cod procedură civilă.

⁸ A se vedea dispozițiile art. 17 Cod procedură civilă.

Așadar, în contextul în care justiția la distanță reprezintă un deziderat pentru societatea românească, poate că următorul pas este reprezentat de crearea spațiului virtual adecvat în care să se desfășoare ședințele de judecată.

În vederea asigurării publicității ședințelor de judecată, ar putea fi preluat cu succes modelul practicat de CEDO, respectiv stocarea și publicarea ședințelor de judecată pe site-urile instanțelor.

De asemenea, se poate reveni și cu privire la definiția publicității, în sensul că aceasta poate fi realizată și prin intermediul platformelor virtuale.

Concluzii

Deși procesele online presupun o mulțime de provocări și limitări, precum amenințările referitoare la securitate și la protecția datelor cu caracter personal, nevoia unor fișiere digitalizate, erori sau dificultăți de conectare la internet, în prezent este important ca această modalitate alternativă de înlăptuire a justiției să fie accesibilă publicului.

Pentru ca acest lucru să fie posibil, dincolo de provocările tehnice pe care le presupune digitalizarea justiției, este necesar să se creeze un cadru normativ care să reglementeze procesele online. Astfel, ar fi de dorit reglementarea expresă a posibilității de a desfășura ședința de judecată prin videoconferință, în cauzele în care acest lucru este posibil. Pe de altă parte, și principiile procesului civil trebuie adaptate, astfel încât procesul online să se desfășoare cu respectarea întocmai a legii.

Mai mult decât atât, putem observa faptul că statul, prin intermediul reprezentanților săi, pledează pentru beneficiile pe care digitalizarea le poate aduce justiției. În cadrul unui interviu acordat la data de 9 august 2020, Ministrul Justiției, Cătălin Predoiu a declarat faptul că *„Digitalizarea va schimba aproape totul în sistemul judiciar, totul până la principiile fundamentale ale procesului civil și penal”* și a concluzionat, în mod corect, afirmând faptul că *„digitalizarea creează un univers de date noi din câteva informații preliminare”*.

Având în vedere faptul că *„Singurul lucru constant în viață este schimbarea”*⁹, este momentul să conștientizăm beneficiile unei justiții digitalizate, ca opțiune a părților implicate în actul de justiție, fără a ne îndepărta întru totul de modalitatea clasică de desfășurare a ședințelor de judecată.

⁹ François de La Rochefoucauld (1613 – 1680), filosof și moralist francez.